

بررسی جایگاه کار و معیشت حلال در آموزه‌های اسلامی و سیره معصومان(ع)

کیمیای تلاش برای معاش

ریحانه‌عامل نیک‌د در اندیشه‌اصیل اسلامی، کار و کوشش تنها ابزاری برای تأمین نیازهای مادی نیست؛ بلکه بخشی جدایی‌ناپذیر از ساختار ایمان و بندگی خداوند به شمار می‌آید. برخلاف دیدگاه‌هایی که دین‌داری را در گوشه‌نشینی و دوری از فعالیت‌های اجتماعی جست‌وجو می‌کنند، تعالیم پیامبر اکرم(ص) و اهل بیت(ع) نشان می‌دهد که پویایی، عرق ریختن برای کسب روزی حلال و دوری از تنبلی، از والاترین جلوه‌های جهاد در راه خداست. در مکتب اهل بیت(ع) کرامت انسان با بازوان تلاشگر فرد حفظ می‌شود و کسی که برای بی‌نیازی خود و بستگانش زحمت می‌کشد، نه تنها باری بر دوش جامعه نیست؛ بلکه پایه‌های اخلاق و آرامش روانی خود و اطرافیانش را استوار می‌کند. در ادامه، مروری بر آموزه‌های دینی در مورد اهمیت تلاش برای معاش و روزی حلال داریم.

■ پیوند میان ایمان و کار

ایمان راستین زمانی بر جان انسان می‌نشیند که از مرحله باور ذهنی و ادعای زبانی فراتر برود و در صحنه رفتارهای فردی و اجتماعی آشکار شود. نمی‌توان ادعای دین‌داری داشت؛ اما در امور روزمره دچار رخوت و سستی شد. رسول خدا(ص) همیشه بر این نکته تأکید داشتند که اجزای دین مانند دانه‌های تسبیح به هم وابسته‌اند و کوتاهی در کار و کوشش، کل بنیان باورهای فرد را دچار تزلزل می‌کند: «الایمان فی عَشْرَةِ المَعْرِفَةِ والطاعة و العلم و العمل و الورع و الاجتهاد و الصبر و الیقین و الرضا و التسلیم، فاتیها فقد صاحبه بطل نظامه؛ ایمان در ۱۰ چیز است: شناخت، فرمانبری از خدا، علم، عمل، پاکدامنی، سخت‌کوشی، شکیبایی، یقین، خشنودی و تسلیم در برابر خدا. هر یک از این ۱۰ رکن کم شود، رشته ایمان از هم پاشیده می‌شود.» (بحارالانوار ج ۲۸، ص ۱۷۵) این کلام نبوی به روشنی نشان می‌دهد سخت‌کوشی هم‌تراز با شناخت، صبر و یقین قرار گرفته است. جامعه‌ای که خواهان پیشرفت معنوی است، ناگزیر باید کار و مسئولیت‌پذیری را جزو بالاترین فضائل فردی و جمعی بداند.

■ راز به ثمر نشستن برنامه‌ها

یکی از آسیب‌های بزرگ در مسیر کار، آغازهای پرشتاب؛ اما بی‌سرانجام است. کارشناسان همواره توصیه می‌کنند برای رسیدن به بهره‌وری پایدار، باید برنامه‌ها را با طمأنینه و مداومت پیش برد. معصومان(ع) نیز پیوستگی در عمل را حتی اگر حجم

بدهند؛ بلکه خود در متن دشوارترین کارها حاضر می‌شدند. برای آن‌ها کار در مزرعه و باغ نه تنها مایه شرمساری نبود؛ بلکه مظهر افتخار و اقتدا به سنت پیامبران گذشته به شمار می‌رفت. صحنه‌های تاریخی فراوانی از امامان معصوم(ع) در دست است که نشان می‌دهد آن‌ها با دسترنج خویش نان سفره‌شان را تهیه می‌کردند. از ابوعمرو شیبانی نقل شده است: «امام صادق(ع) را دیدم که در دستش بیلی بود و ازاری ضخیم بر تن داشت و در بوستان خود کار می‌کرد و عرق از پشت او سرازیر بود. عرض کردم: فدایت شوم! اجازه بدهید من به جای شما کار کنم. فرمود: من دوست دارم که مرد برای تأمین معیشت خود در گرمای آفتاب اذیت شود.» (الکافی:

۵/۷۶/۱۳) این روایت بیانگر آن است که کار کردن زیر آفتاب و تحمل سختی، گوهر انسانیت را صیقل می‌دهد و افتخاری است که اولیای الهی، خود مشتاقانه به استقبال آن می‌رفتند.

■ رعایت استاندارد و کیفیت

کار شایسته از دیدگاه تعالیم و حیانی، کاری است که سرسری، باری‌به‌هر جهت و ناقص انجام نشود. وجدان کاری و محکم‌کاری، ضامن سلامت اقتصادی و اعتماد میان اعضای جامعه است. اگر هر صنعتگر، کارمند یا تولیدکننده‌ای وظیفه خود را بی‌عیب به پایان برساند، بنیان جامعه استوار می‌شود. پیامبر خدا(ص) حتی در شخصی‌ترین و کوتاه‌مدت‌ترین

تبیین جایگاه اصالت کار در الگوی اقتصادی جامعه اسلامی در اندیشه رهبر شهید انقلاب

دسترنج برخاسته از تلاش، شایسته قدردانی است

را انسان در جامعه می‌بیند و کسان‌ی مصداق «مُتَرَفِّین» (سوره مبارکه سبأ: آیه ۳۴) در جامعه هستند که در قرآن ذکر شده‌اند خیلی از این‌ها ناشی از همین است که ارتباط درآمد و سود بهره با کار قطع شده؛ کار نیست، [اما] درآمد هست؛ این نمی‌شود؛ درآمد باید ناشی از کار باشد.» (۱۴۰۲/۰۲/۰۹) با توجه به سخنان رهبر شهید، ترویج فرهنگ درآمد ناشی از سعی، جامعه را از رخوت ثروت‌های کاذب و فعالیت‌های غیرمولد می‌رهاند. وقتی معیار بهره‌مندی، تلاش عملی باشد، چرخ‌های تولید با انگیزه بیشتری به حرکت درمی‌آیند. این نگاه، نه تنها شکوفایی اقتصادی را در پی دارد؛ بلکه اخلاق عمومی را بر پایه صداقت و مسئولیت‌پذیری استوار می‌کند؛ جامعه‌ای که در آن هر فرد، متناسب با همت خویش سهم می‌برد.

سَعی. (سوره مبارکه النجم: آیه ۳۹) درآمد بایستی ناشی از سعی باشد... ناشی از تلاش باشد. باید جامعه را این جوهری [یار آورد] این کار خیلی سختی است؛ این یعنی چه؟ یعنی [روش کسب] خیلی از این پول‌های یادآورده و ثروت‌های یادآورده غلط است. ما باید فرهنگ ثروت یادآورده را در کشور متوقف کنیم. عرض کردم، این کار بلندمدت و مشکلی است اما باید بشود. خیلی از این واسطه‌گری‌ها، خیلی از این سوداگری‌ها، خیلی از این دلال بازی‌ها، این رشوه دادن و رشوه گرفتن‌ها در بعضی از جاها، این رباخواری‌ها در بعضی از بخش‌های اقتصادی کشور، این ویژه‌خواری‌ها، که ارتباط با فلان کس موجب بشود یک درآمد آسان بی‌دردرسر بدون کاری گیر آدم [بیایند]، همه این‌ها برای جامعه مضر است... خیلی از این تبعیض‌ها، خیلی از این کارهای تجملاتی، خیلی از این ثروت‌های مضر-که آثار فسادش

در نظام اقتصادی اسلام، مال و ثروت تنها زمانی مشروعیت و برکت می‌یابند که بر مدار سعی و کار بنا شده باشند. تأکید بر ایجاد پیوندی ناگسستنی میان درآمد و تلاش، نه صرفاً یک توصیه مدیریتی؛ بلکه ضرورتی اعتقادی است که ریشه در آموزه‌های دینی دارد. جامعه‌ای که در پی دستیابی به عزت و استقلال حقیقی است، باید فرهنگ عمومی خود را بر محور این حقیقت تنظیم کند که تنها دسترنج برخاسته از تلاش، شایسته قدردانی و مبنای رشد است. تغییر ذائقه جامعه از درآمدهای بی‌زحمت به سمت بهره‌وری، تنها راه نجات از آسیب‌های اقتصادی و تحقق عدالتی پایدار است. رهبر شهید انقلاب ما در بیاناتش در باره این امر فرمودند: «ما احتیاج داریم که یک رابطه مستقیمی بین درآمد و کار وجود داشته باشد؛ یعنی [مطابق] این آیه‌ای که این قاری عزیزمان خواندند: تَلِیسَ لِلنَّاسِ اِلَّا مَا

اهمیت کار و تلاش

با تلاش امروز، فردای بهتری بسازیم

اعتماد به نفس

کوتاهی در وظایف و امروز و فردا کردن، اندوه و حسرت درونی به همراه دارد. تحرک و فرار از کاهلی، نشاط روحی انسان را بازمی‌گرداند.

تحقق اهداف

دانش بدون کارایی و عمل در صحنه واقعی، پایدار نخواهد ماند. مهارت و علم وقتی به بار می‌نشیند که با تلاش و پشتکار پیوند بخورد.

رفاه و موفقیت

نگرانی از شروع، بیش از خودِ کار انرژی انسان را می‌گیرد. شجاعت در ورود به کارهای دشوار، قفل ترس را می‌شکند و مسیرهای بسته را باز می‌کند.

ساخت آینده بهتر

زندگی مؤمنانه بر مدار تعادل می‌چرخد؛ برای آبادانی دنیا باید محکم و آینده‌نگر برنامه‌ریزی کرد و برای سرای آخرت نیز هر لحظه آماده و پاسخگو بود.

افزایش مهارت

تعهد به کیفیت عالی و بدون عیب انجام دادن امور، شرط جلب رضایت خدا و مردم است. کار بی‌کیفیت و سرسری، هدر دادن سرمایه فردی است.

بهره‌وری بیشتر

ارزش هر کار با انگیزه‌های باطنی و رعایت حقوق دیگران پیوند دارد. خدمتی که برای خدا و به دور از فریب مردم باشد، ماندگار می‌شود.

رشد فردی

رمز پیروزی در امور روزمره، استمرار است. کار کوچک اما همیشگی، از فعالیت‌های پرفشار و کوتاه‌مدت که مایه دل‌سردی می‌شوند، بسیار مفیدتر و پربارتر خواهد بود.

پیشرفت جامعه

معیار اخلاقی کار مسلمان آن است که هرچه برای خود می‌پسندد، برای دیگران هم بخواهد و از کم‌فروشی، فریب و سودجویی یک‌سویه پرهیز کند.